

**Smēķēšanas un alkohola
lietošanas izplatība
skolas vecuma bērniem
Latvijā**

1991.–2006.

2008, Rīga

Materiālu sagatavoja autoru kolektīvs:

Inese Gobiņa	Sabiedrības veselības aģentūras Sabiedrības veselības datu analīzes daļas sabiedrības veselības vecākā speciāliste un Rīgas Stradiņa universitātes lektore
Iveta Pudule	Sabiedrības veselības aģentūras Sabiedrības veselības datu analīzes daļas sabiedrības veselības vecākā speciāliste
Daiga Grīnberga	Sabiedrības veselības aģentūras Sabiedrības veselības datu analīzes daļas sabiedrības veselības vecākā speciāliste
Biruta Velika	Sabiedrības veselības aģentūras Sabiedrības veselības datu analīzes daļas sabiedrības veselības vecākā speciāliste
Nikola Tilgale	Sabiedrības veselības aģentūras Sabiedrības veselības datu analīzes daļas sabiedrības veselības vecākā speciāliste
Anita Villerušā	Rīgas Stradiņa universitātes asociētā profesore
Uldis Teibe	Rīgas Stradiņa universitātes profesors

Pārpublicēšanas un citēšanas gadījumā atsauce uz Sabiedrības veselības aģentūru obligāta.

Valsts aģentūra «Sabiedrības veselības aģentūra»
Klijānu iela 7, Rīga, LV-1012
www.sva.gov.lv

ISBN 978-9984-9995-4-8
ISBN 978-9984-9995-5-5 (pdf)

Ievads

Pusaudžu vecuma periodā atkarības vielu lietošana ir viens no izplatītākajiem veselības riska paradumiem, kas būtiski ietekmē gan fizisko, gan psihosociālo veselību. Smēķēšana un alkohola lietošana ir biežākie atkarības vielu lietošanas veidi arī pusaudžiem.¹ Pastāv vairākas teorijas, kas skaidro atkarības vielu lietošanas problēmas aktualizēšanās iemeslus tieši pusaudžu vecuma periodā, uzsverot gan ar pašu indivīdu saistīto faktoru (kognitīvo, psiholoģisko), gan arī starppersonu attiecību nozīmi ģimenē, skolā un ar vienaudžiem.²

Smēķēšana un alkohola lietošana pusaudžu vecumā var kalpot kā līdzeklis gan vienaudžu atzinības iegūšanai un autonomijas realizēšanai, gan sabiedrības normu un vērtību noliegšanai. Šāda veida mērķi ir raksturīgi normālai pusaudža attīstībai, nevis uzskatāmi par personības traucējumiem. Tomēr dažkārt izvēlētie līdzekļi (piemēram, atkarības vielu lietošana), ar kuriem pusaudži izvēlas šos mērķus sasniegt, var būt bīstami ne tikai viņu veselībai, bet pat dzīvībai.³

Latvijā smēķēšana un pārmērīga alkohola lietošana pieaugušajiem ir izplatīta.⁴ Tas zināmā mērā iespaido minēto veselības riska paradumu izplatību arī pusaudžu vidū, ņemot vērā pusaudžu vecumā raksturīgo mācīšanos un paradumu pārņemšanu no «nozīmīgajiem citiem», tai skaitā arī vecākiem.⁵ 2007. gadā Latvijā veiktās jauniešu smēķēšanas aptaujas rezultāti liecina, ka pašvai smēķēšanai mājās ir pakļauti 71,9% pusaudžu smēķētāju, bet salīdzinoši – 38,2% pusaudžu nesmēķētāju.⁶

Pusaudžu vecumā visbiežāk notiek pirmie atkarības vielu lietošanas mēģinājumi. Pētījumi liecina, ka, jo agrīnākā vecumā indivīds uzsācis lietot atkarības vielas, jo lielāka iespēja, ka atkarības vielu lietošana kļūs nozīmīga problēma vēlākā vecumā.^{7,8}

Pusaudžiem raksturīgs tā dēvētais «problēmuzvedību sindroms» – vairāku veselības riska paradumu esamība vienlaicīgi (piemēram, smēķēšana un alkohola lietošana), kas pastiprina negatīvo ietekmi uz veselību kopumā.³

Smēķēšana ilgtermiņā negatīvi ietekmē gan sirds un asinsrites sistēmu, gan elpošanas, gremošanas un reproduktīvo sistēmu.⁹ Taču ir iespējams novērot arī smēķēšanas ātrāku negatīvu iedarbību, piemēram, uz mutes un zobu veselību, plaušu funkcionālām spējām.^{10,11,12}

Ar alkohola lietošanu saistītā saslīmstība un mirstība ir izplatīta pieaugušo vecumā, taču nāves gadījumi un negadījumi, kas saistīti ar alkohola lietošanu, ir novērojami arī pusaudžiem. ASV un Eiropā negadījumi ir mirstības galvenais nāves cēlonis pusaudžiem un jauniešiem, un liela daļa no tiem ir saistīti ar alkohola lietošanu.^{13,14}

Arī pārmērīgas alkohola lietošanas negatīvās sekas (aknu ciroze, pankreatīts, toksiska encefalopātija u.c.), neskaitot negadījumus, novērojamas vēlākā pieaugušo vecumā, taču pusaudžiem alkohola lietošana jau agrīni var būt saistīta ar vairākām psihosociālām problēmām – skolas kavējumiem un sekmju pasliktināšanos, nesaskaņām ģimenē un ar vienaudžiem u.c.^{14,15,16}

Ņemot vērā atkarības vielu lietošanas izplatību pusaudžiem, būtiska ir kompleksu pasākumu īstenošana atkarības vielu lietošanas ierobežošanā. Atkarības vielu lietošanas profilaksē nozīmīgu vietu ieņem uz indivīdu vērstas programmas, ņemot vērā personības attīstības īpatnības un izsverot gan individuālos riska, gan potenciālos veselību veicinošos faktoros. Šobrīd sabiedrības veselībā un veselības veicināšanā aizvien lielāka nozīme tiek pievērsta strukturālai pieejai atkarības vielu lietošanas ierobežošanā profilaksē, kas nozīmē veselīgas sabiedrības politikas īstenošanu, ietverot efektīvu tabakas un alkohola pieejamības ierobežošanu un kontroli.^{9,14,17}

Skolēnu veselības paradumu pētījums

Skolēnu veselības paradumu pētījums ir starptautisks Pasaules Veselības organizācijas atbalstīts projekts, kurā 2005./2006. gadā piedalījās 40 dalībvalstis. Skolēnu veselības paradumu pētījuma galvenais mērķis ir iegūt informāciju un palielināt izpratni par skolas vecuma bērnu veselību un dzīvesveidu.

Skolēnu veselības paradumu pētījuma protokols nosaka, ka pētījuma mērķgrupas ir 11, 13 un 15 gadus veci pusaudži. Latvijas izglītības sistēmā šie vecumi visprecīzāk atbilst 5., 7. un 9. klasei. Kā pētījuma instruments tiek izmantota šī starptautiskā pētījuma zinātniskās darba grupas izstrādāta standartizēta anketa. Skolēnu anketēšana notiek anonīmi un brīvprātīgi nejauši atlasītās atbilstošajās klasēs.

Latvijā pirmā skolēnu veselības paradumu pētījuma aptauja notika 1990./1991. mācību gadā. Turpmākās pētījuma aptaujas tika atkārtotas ik pēc četriem gadiem atbilstoši starptautiskajam pētījuma protokolam. Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījuma veikto aptauju gadi un aptaujāto skolēnu skaits datu bāzē, kā arī atbildējušo respondentu īpatsvars no sākotnējā skolēnu skaita atlasē atspoguļoti 1. tabulā.

1. tab. Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījuma aptauju gadi un respondentu skaits datu bāzē

Aptaujas gads	Respondentu skaits	Atbildējušo īpatsvars
1990./1991.	3008	93%
1993./1994.	3818	92%
1997./1998.	3775	94%
2001./2002.	3481	80%
2005./2006.	4245	82%

Turpmāk gan tabulās un grafikos, gan arī tekstā saīsināti atzīmēti tikai pēdējais veikto aptauju mācību gada skaitlis.

Plašāka informācija par skolēnu veselības paradumu pētījumu atrodama mājas lapās: www.sva.gov.lv, www.hbsc.org.

Pēc Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījuma aptaujas datiem smēķēšanas izplatība

vecuma un dzimuma grupās tika analizēta laikā no 1991. līdz 2006. gadam.

Lai noteiktu to skolēnu īpatsvaru, kas vispār ir izmēģinājuši smēķēt, aptaujas anketā tika uzdots jautājumus – «Vai Tu kādreiz esi smēķējis/-jusi?» Pašreizējie smēķēšanas paradumi tika noskaidroti, skolēniem jautājot – «Cik bieži Tu smēķē pašlaik?» ar iespējamām atbilžu variantiem «katru dienu», «vismaz reizi nedēļā, bet ne katru dienu», «retāk nekā reizi nedēļā» un «nesmēķēju». Regulāru smēķētāju īpatsvara noteikšanai atbilžu kategorijas «katru dienu», «vismaz reizi nedēļā, bet ne katru dienu» tika apvienotas.

Lai pētītu alkohola lietošanas izplatību, aptaujā tika noskaidrots pašreizējais alkoholisko dzērienu (alus, vīns, stiprie alkoholiskie dzērieni) lietošanas biežums. Iespējamās atbilžu kategorijas: «katru dienu», «katru nedēļu», «katru mēnesi», «retāk» un «nekad». Detalizētāk vecuma un dzimuma grupās analizēta alkohola lietošana vismaz reizi nedēļā («katru dienu» + «katru nedēļu»). Kā pārmērīgas alkohola lietošanas raksturojošs indikators aptaujā tika izmantots jautājums par piedzeršanās gadījumu skaitu, jautājot – «Vai Tu kādreiz esi lietojis tik daudz alkohola, ka esi bijis patiešām piedzēries?». Iespējamās atbilžu kategorijas: «nē, nekad», «jā, 1 reizi», «jā, 2–3 reizes», «jā, 4–10 reizes», «jā, vairāk nekā 10 reizes». Sīkāk analizēti rezultāti par tiem pusaudžiem, kas bijuši piedzērušies vismaz 2–3 reizes.

Ņemot vērā veikto skolēnu veselības paradumu pētījuma aptauju salīdzināšanas iespējas, informācija par alkohola lietošanas izplatību ilgākā laika posmā analizēta no veikto aptauju datiem laikā no 1994. līdz 2006. gadam. Smēķēšanas un alkohola lietošanas izplatības izmaiņu tendences tika izvērtētas, izmantojot lineāro regresiju, statistiskās ticamības noteikšanai izvēloties būtiskuma līmeni $p < 0,05$.

Smēķēšana

Analizējot visu aptauju respondentus ($n = 18224$) kopumā, zēnu īpatsvars, kas mēģinājuši smēķēt, visās vecumgrupās ir nozīmīgi lielāks nekā meiteņu ($p < 0,001$). Šādu respondentu īpatsvara atšķirības starp zēniem un meitenēm

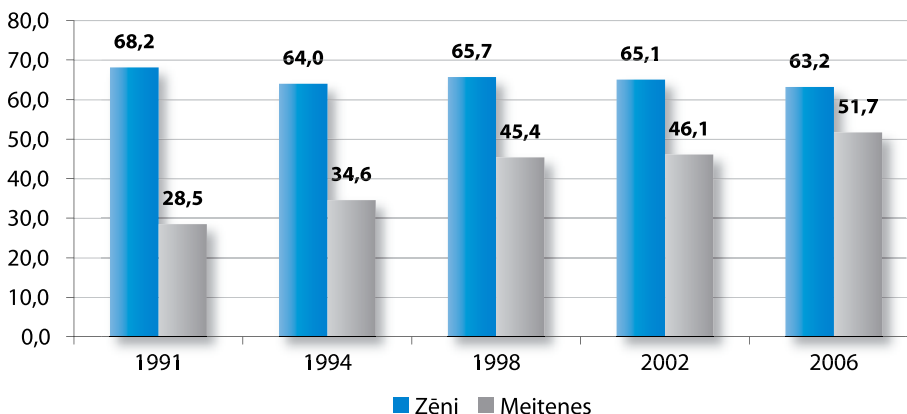
(dzimumatšķirības) vecumgrupās ir vidēji 25%, kur 11 gadu vecumā tās ir vislielākās – 29,2%. Smēķēt mēģinājušo skolēnu īpatsvars, pieaugot vecumam, nozīmīgi palielinās ($p < 0,001$) gan zēniem, gan meitenēm.

Skolēnu īpatsvars, kas ir mēģinājuši smēķēt, ir statistiski ticami ($p < 0,01$) pētījuma aptaujas gados pieaudzis no 45,4% 1991. gadā līdz 57,2% 2006. gadā, taču kopējās tendences neatspoguļo atšķirības dzimumgrupās.

1. attēlā parādīts skolēnu īpatsvara sadalījums dzimumgrupās, kas ir mēģinājuši smēķēt, aptaujas gados laikā no 1991. līdz 2006. gadam.

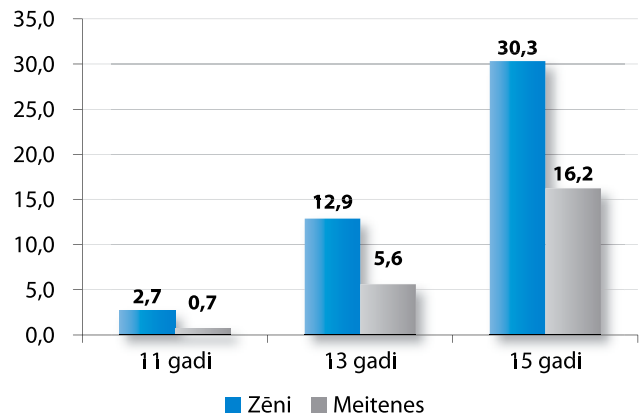
Ņemot vērā no 1991. līdz 2006. gada vērojamas smēķēt mēģinājušo īpatsvara izmaiņas zēniem, iespējams, ka turpmāk šādu respondentu īpatsvars zēniem varētu samazināties. Turpretim meiteņu īpatsvars, kas mēģinājušas smēķēt, analizētajā laika periodā ir statistiski ticami ($p < 0,01$) palielinājies no 28,5% 1991. gadā līdz 51,7% 2006. gadā. Meiteņu īpatsvars, kas pamēģinājušas smēķēt, laika posmā no 1991. līdz 2006. gadam visbūtiskāk ir pieaudzis 15 gadu vecumā no 42,1% līdz 73,0%.

1. att. Skolēnu, kuri mēģinājuši smēķēt, īpatsvars aptauju gados (%)

Kopumā analizējot veikto aptauju datus laikā no 1991. līdz 2006. gadam ($n = 18215$), var novērot, ka zēni regulāri smēķē (ik nedēļu/ik dienas) vairāk (14,3%) nekā meitenes (7,9%) ($p < 0,001$). Palielinoties skolēnu vecumam, regulāri smēķējošo īpatsvars būtiski pieaug ($p < 0,001$) gan zēniem, gan meitenēm (2. att.).

2. att. Regulāri smēķējošo skolēnu īpatsvars vecuma un dzimuma grupās (%)

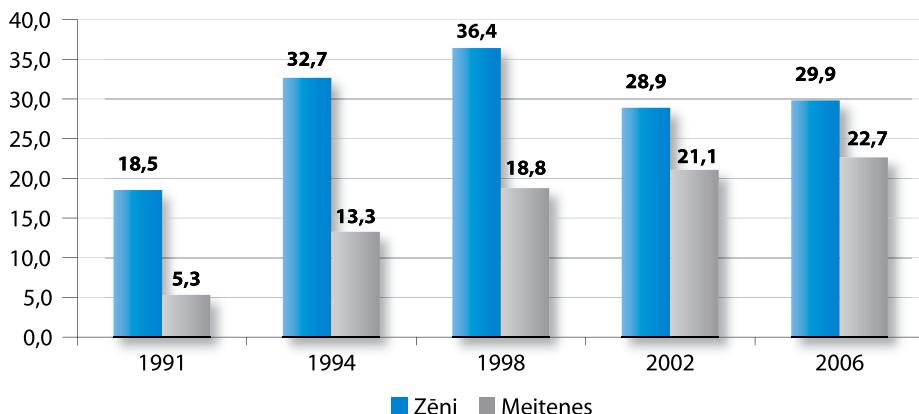

Regulāri smēķējošo zēnu īpatsvars 13 un 15 gadu vecumā laikā no 1991. līdz 1998. gadam ir pieaudzis (2. tab.).

2. tab. Regulāri smēķējošo skolēnu īpatsvars vecuma un dzimuma grupās aptaujas gados (%)

	Zēni			Meitenes		
	11 gadi	13 gadi	15 gadi	11 gadi	13 gadi	15 gadi
1991	4,8	9,3	18,5	1,0	1,3	5,3
1994	1,5	12,4	32,7	0,6	2,6	13,3
1998	3,1	15,1	36,4	0,3	6,9	18,8
2002	1,8	16,4	28,9	0,5	5,9	21,1
2006	2,7	11,2	29,9	1,1	10,0	22,7

3. att. 15 gadus vecu regulāri smēķējošo skolēnu īpatsvars laikā no 1991. līdz 2006. gadam (%)

Pēdējo aptauju gados vērojama tendence zēnu smēķētāju īpatsvaram nedaudz samazināties. Tomēr par regulāri smēķējošo zēnu īpatsvara iespējamo samazināšanās statistisko ticamību vairāk varēs spriest pēc nākamo aptauju datiem.

Savukārt meitenēm līdz šim veikto aptauju gados laikā no 1991. līdz 2006. gadam regulāri smēķējošo īpatsvars kopumā ir pastāvīgi pieaudzis no 2,8% līdz 11,2%, taču visbūtiskāk – vairāk nekā četras reizes – 15 gadu vecumā no 5,3% 1991. gadā līdz 22,7% 2006. gadā ($p < 0,01$) (3. att.).

Alkohola lietošana

4. att. atspoguļots kopējais alus, vīna un spirtoto alkoholisko dzērienu lietošanas biežums laikā no 1994. līdz 2006. gadam. Kopējais respondentu skaits – 15319.

Visvairāk lietotais alkoholiskais dzēriens ir alus. Vidēji alu nekad nav dzēruši 49%

skolēnu, vīnu – 60% un stipros alkoholiskos dzērienus – 68%.

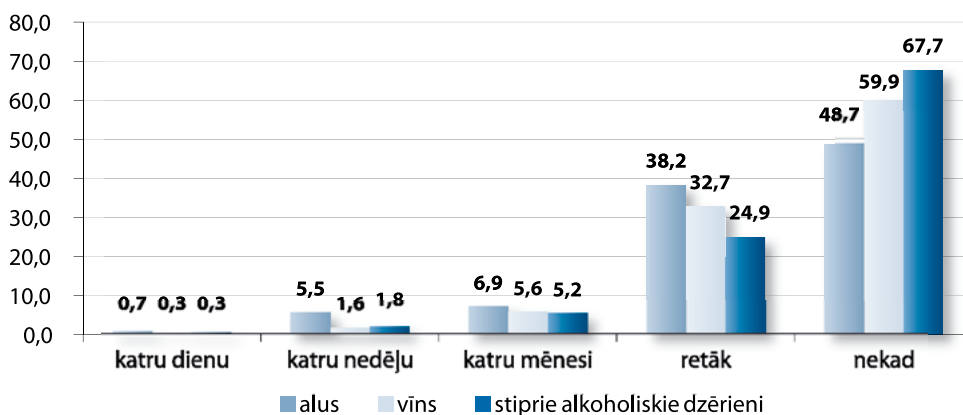
Alu katru dienu vai katru nedēļu lieto 6,2% skolēnu, attiecīgi stipros alkoholiskos dzērienus – 2,1%, bet vīnu – 1,8%.

Turpmāk dati analizēti par alkohola lietošanu vismaz reizi nedēļā («katru dienu» + «katru nedēļu»).

Skolēnu īpatsvars, kas vismaz reizi nedēļā lietojuši kādu no minētajiem alkoholiskajiem dzērieniem, palielinoties vecumam, kļūst lielāks ($p < 0,001$). Salīdzinot 11 gadu vecumu ar 15 gadu vecumu, alus lietošanas gadījumā novēro vislielāko skolēnu īpatsvara palielināšanos – par 10,3% ($p < 0,001$).

Zēni vīnu vismaz reizi nedēļā lieto par 0,5% vairāk nekā meitenes ($p < 0,01$), stipros alkoholiskos dzērienus – par 1,3% vairāk ($p < 0,001$), bet vislielākās dzimumatšķirības vērojamas alus lietošanas ziņā – zēni alu vismaz reizi nedēļā lieto par 9% vairāk nekā meitenes ($p < 0,001$).

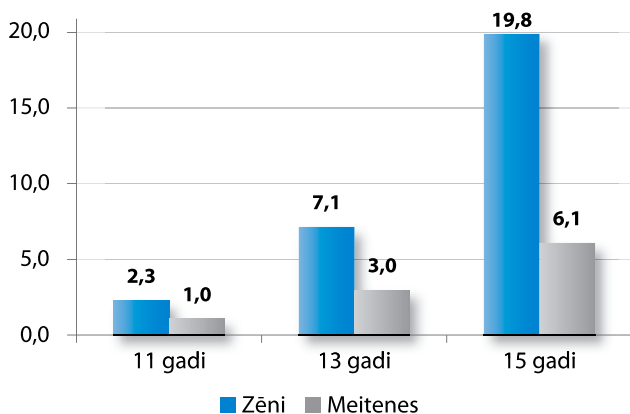
4. att. Alus, vīna un stipro alkoholisko dzērienu lietošanas biežums (%)

5., 6., un 7. att. atspoguļota alkoholisko dzērienu (attiecīgi alus, vīna un stipro alkoholisko dzērienu) lietošana vecumgrupās atkarībā no respondentu dzimuma.

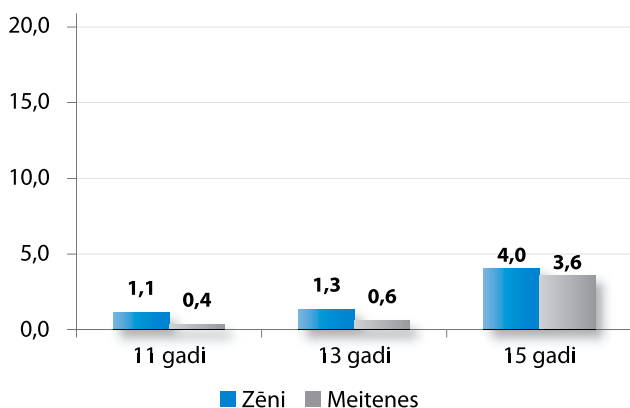
Visās vecumgrupās zēni alu vismaz reizi nedēļā lieto vairāk nekā meitenes. Salīdzinājumā ar pārējiem alkoholiskajiem dzērieniem, palielinoties skolēnu vecumam, visbūtiskāko alkohola lietošanas dzimumatšķirību pieaugumu novēro alus lietošanas gadījumā ($p < 0,001$) (5. att.).

5. att. Alus lietošana vismaz reizi nedēļā vecuma un dzimuma grupās (%)

11 un 13 gados zēni vīnu vismaz reizi nedēļā lieto nedaudz, bet statistiski ticami ($p < 0,01$), vairāk nekā meitenes, taču 15 gados dzimumatšķirības vairs nav statistiski ticamas (6. att.).

6. att. Vīna lietošana vismaz reizi nedēļā vecuma un dzimuma grupās (%)

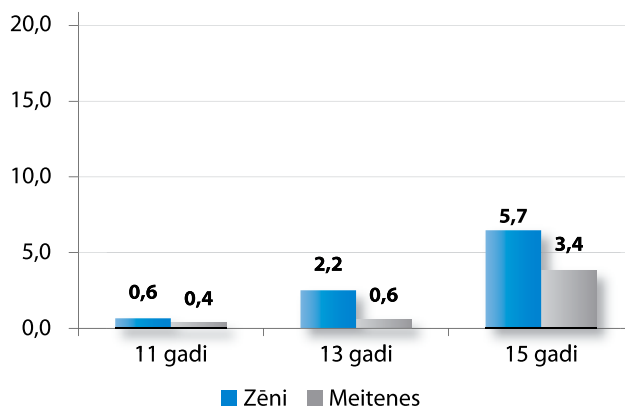

Stipro alkoholisko dzērienu lietošanā statistiski ticamas dzimumatšķirības novēro 13 un 15 gados ($p < 0,001$), tomēr procentuāli šīs atšķirības, īpaši 15 gados, ir daudz mazākas nekā alus lietošanas gadījumā (7. att.).

Izvērtējot alus, vīna un spirtoto alkoholisko dzērienu lietošanas izplatību aptauju gados

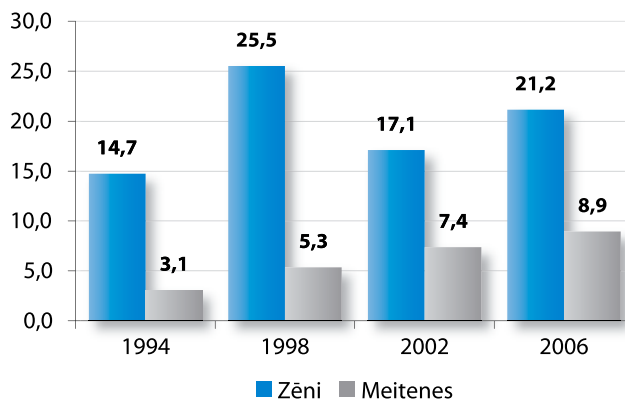
kopumā, šobrīd nav vērojamas statistiski ticamas minēto alkoholisko dzērienu lietotāju īpatsvara izmaiņas.

7. att. Stipro alkoholisko dzērienu lietošana vismaz reizi nedēļā vecuma un dzimuma grupās (%)

Meiteņu īpatsvars, kas alu lieto vismaz reizi nedēļā, laikā no 1994. līdz 2006. gadam ir statistiski ticami pieaudzis 13 gados ($p < 0,05$) un 15 gados ($p < 0,01$). 8. attēlā atspoguļotas alus lietotāju vismaz reizi nedēļā īpatsvara izmaiņas aptauju gados zēniem un meitenēm 15 gados.

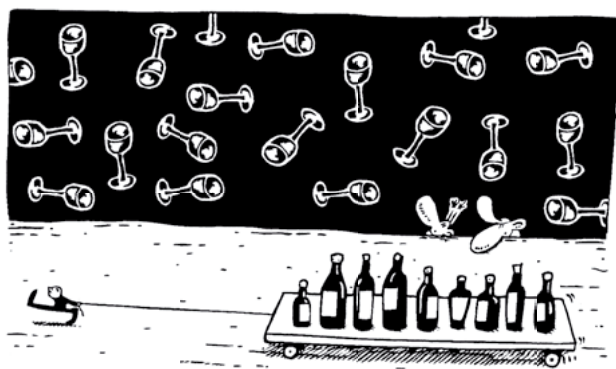
8. att. Alus lietošana vismaz reizi nedēļā aptauju gados 15 gadu vecumā (%)

Datu analīzē apvienojot atbilžu kategorijas par alus vai vīna, vai spirtoto alkoholisko dzērienu lietošanu katru dienu vai katru nedēļu, tika iegūts mainīgais par alkoholisko dzērienu lietošanu vismaz reizi nedēļā kopumā.

Vidēji 10,8% zēnu un 5,4% meiteņu lieto kādu no minētajiem alkoholiskajiem dzērieniem vismaz reizi nedēļā ($p < 0,001$). Kopumā statistiski ticamas alkohola lietošanas izplatības tendences laikā no 1994. līdz 2006. gadam nekonstatē ne zēniem, ne meitenēm.

Atsevišķi vecumgrupās statistiski ticamu alkohola lietošanas pieaugumu vismaz reizi

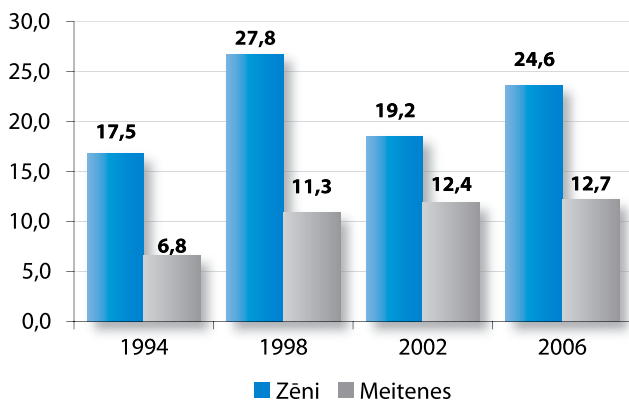
nedēļā minēto aptauju gados no 1,7% līdz 5,0% novēro meitenēm 13 gados ($p < 0,05$) (3. tab.).

3. tab. Alkohola lietošanas izplatība vismaz reizi nedēļā vecuma un dzimuma grupās aptauju gados (%)

	Zēni			Meitenes		
	11 gadi	13 gadi	15 gadi	11 gadi	13 gadi	15 gadi
1994	2,5	6,6	17,5	2,0	1,7	6,8
1998	2,6	8,0	27,8	0,5	3,5	11,3
2002	3,9	8,5	19,2	1,2	4,1	12,4
2006	3,7	9,4	24,6	1,7	5,0	12,7

Salīdzinājumā ar 11 un 13 gadus veciem skolēniem, alkoholisko dzērienu lietošanas izplatība 15 gadu vecumā ir būtiski lielāka gan zēniem, gan meitenēm. Lai arī skolēniem 15 gadu vecumā statistiski ticamas alkoholisko dzērienu lietotāju īpatsvara izmaiņas aptauju gados šobrīd nekonstatē, tomēr 15 gadus vecām meitenēm novēro tendenci alkoholisko dzērienu lietotāju īpatsvaram pastāvīgi palielināties (9. att.).

9. att. Alkoholisko dzērienu lietošana vismaz reizi nedēļā aptauju gados 15 gadu vecumā (%)

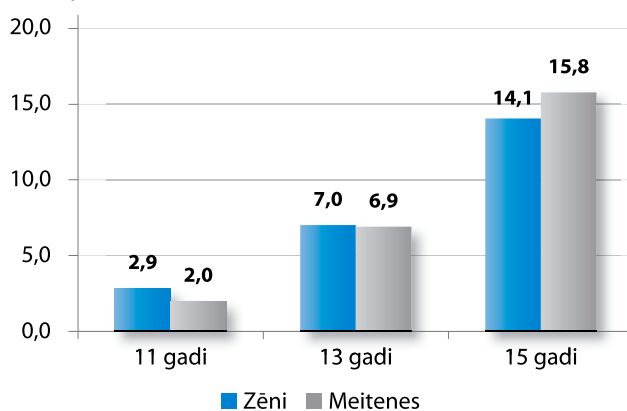

Līdz ar vairāku dzērienu ar zemu alkohola saturu ienākšanu tirgū, 2006. gada aptaujā

skolēniem tika jautāts arī par alkoholisko kokteiļu (sidrs, *Lucky Dog*, *Cherry*, *Black Balsam Cola* u. c.) un citu alkoholisko dzērienu lietošanu. Kopumā 7,8% zēnu un 8,2% meiteņu vismaz reizi nedēļā lietojuši kādu no alkoholiskiem kokteiļiem, bet 5,8% zēnu un 4,9% meiteņu vēl kādu citu aptaujā minētu alkoholisko dzērienu.

Alkoholisko kokteiļu lietotāju īpatsvars, pieaugot skolēnu vecumam, nozīmīgi palielinās gan zēniem, gan meitenēm ($p < 0,001$) (10. att.).

10. att. Alkoholisko kokteiļu lietošana vismaz reizi nedēļā pēc 2005./2006. gada aptaujas datiem (%)

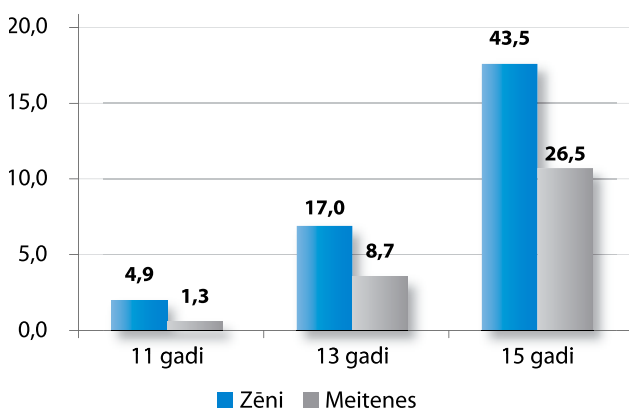
Pēc 2006. gada aptaujas rezultātiem alkoholisko kokteiļu lietošana zēniem ir gandrīz tikpat bieža, cik alus lietošana, bet meitenēm daudz populārāka par alus dzeršanu. Ņemot vērā alkoholisko kokteiļu lietošanas izplatību, alkoholisko dzērienu lietotāju īpatsvars kopumā faktiski ir lielāks. Tomēr alkoholisko dzērienu lietotāju īpatsvara iespējamai salīdzināšanai aptauju gados tika apkopotas skolēnu atbildes tikai par alus, vīna un spirtoto dzērienu lietošanu. Par alkoholisko kokteiļu un citu alkoholisko dzērienu lietošanas tendencēm būs iespējams spriest pēc nākošo aptauju rezultātiem.

11. attēlā parādīts skolēnu īpatsvara sadalījums atkarībā no piedzeršanās reižu skaita zēniem un meitenēm, analizējot veikto aptauju datus kopā laikā no 1994. līdz 2006. gadam. Kopējais respondentu skaits – 15237. Pēc pētījuma rezultātiem 60,4% zēnu un 71,5% meiteņu nekad nav bijuši piedzērušies. Minētās dzimumatšķirības ir statistiski ticamas ($p < 0,001$).

Palielinoties skolēnu vecumam, skolēnu īpatsvars, kas piedzērušies vismaz 2–3 reizes, nozīmīgi pieaug gan zēniem, gan meitenēm ($p < 0,001$), kas zēniem 15 gados sasniedz 43,5%, bet meitenēm – 26,5% (12. att.).

12. att. Skolēnu īpatsvars, kas bijuši piedzērušies vismaz 2–3 reizes, vecuma un dzimuma grupās (%)

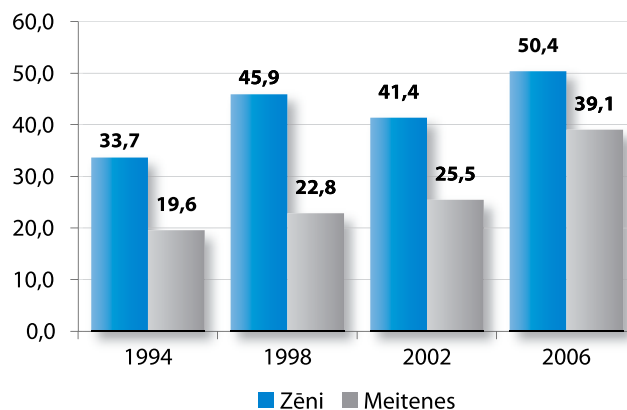
Skolēnu īpatsvars, kas bijuši piedzērušies vismaz 2–3 reizes, pēc Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījuma aptauju datiem ir statistiski nozīmīgi palielinājies zēniem ($p < 0,05$) no 14,3% 1994. gadā līdz 26,5% 2006. gadā. Atsevišķi vecumgrupās zēniem statistiski ticamu piedzērušos īpatsvara palielināšanos aptauju gados novēro 13 gadu vecumā ($p < 0,01$) (4. tab.).

4. tab. Skolēnu īpatsvars, kas bijuši piedzērušies vismaz 2–3 reizes, vecuma un dzimuma grupās aptauju gados (%)

	Zēni			Meitenes		
	11 gadi	13 gadi	15 gadi	11 gadi	13 gadi	15 gadi
1994	2,7	9,5	33,7	0,9	3,8	19,6
1998	3,6	14,3	45,9	0,5	7,4	22,8
2002	4,6	19,9	41,4	1,3	6,1	25,5
2006	8,3	23,1	50,4	2,5	15,9	39,1

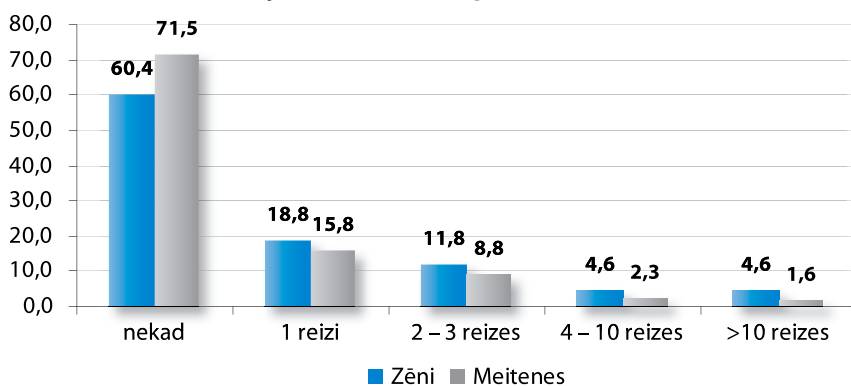
Lai arī laikā no 1994. gada līdz 2006. gadam nav vērojamas statistiski ticamas piedzērušos meiteņu īpatsvara izmaiņas, uzmanību pievērš piedzērušos meiteņu īpatsvara pieaugums 15 gadu vecumā. Piedzērušos zēnu īpatsvars 15 gadu vecumā, pēdējās aptaujas rezultātus salīdzinot ar 2002. gada aptauju, ir būtiski palielinājies (13. att.).

13. att. 15 gadus vecu skolēnu īpatsvars, kas bijuši piedzērušies vismaz 2–3 reizes, aptauju gados (%)

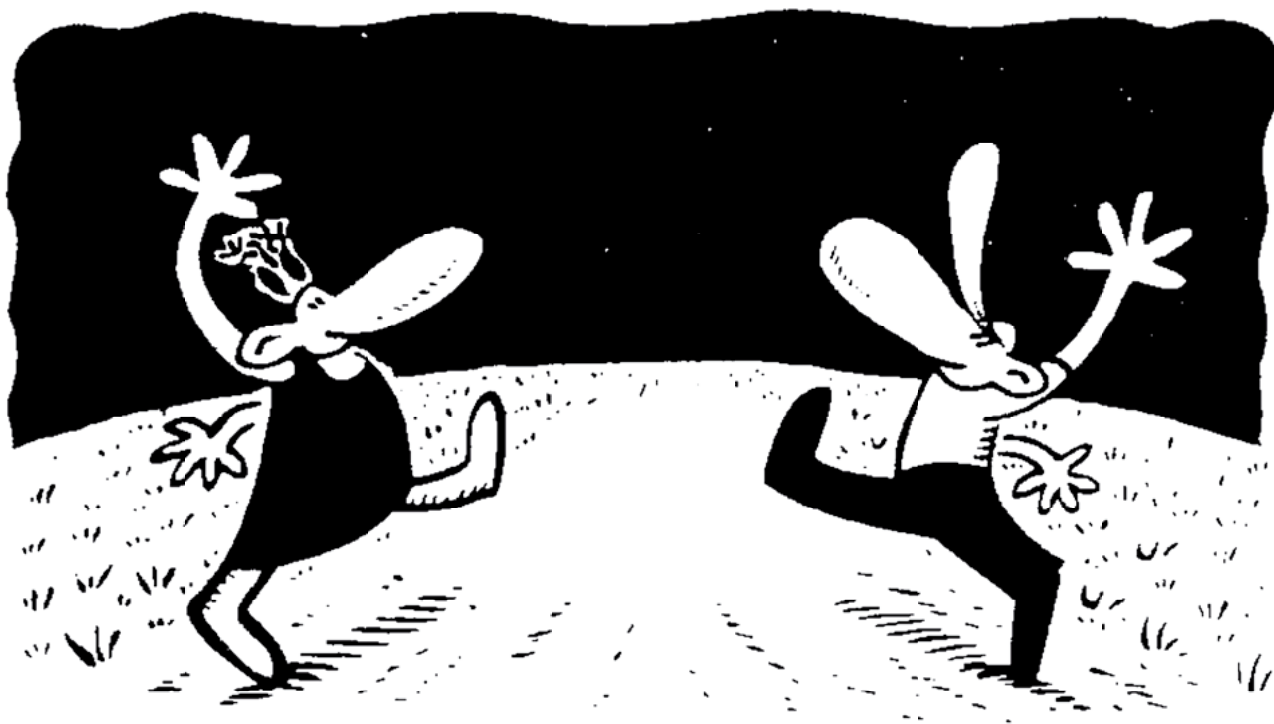
Par statistiski ticamām tendencēm vairāk varēs spriest pēc nākošās aptaujas datiem.

11. att. Skolēnu sadalījums atkarībā no piedzeršanās reižu skaita (%)

Secinājumi

- 1) Gan smēķēt mēģinājušo, gan regulāro smēķētāju (ik nedēļu/ik dienas) īpatsvars zēniem ir lielāks nekā meitenēm. Pieaugot vecumam, smēķētāju īpatsvars būtiski palielinās gan zēniem, gan meitenēm.
- 2) Skolēnu īpatsvars, kas mēģinājuši smēķēt, pieaudzis no 45,4% 1991. gadā līdz 57,2% 2006. gadā, ko būtiski ietekmējis smēķēt mēģinājušo meiteņu īpatsvara pieaugums.
- 3) Laikā no 1991. līdz 2006. gadam regulāri smēķējošo meiteņu īpatsvars 15 gadu vecumā ir nozīmīgi pieaudzis no 5,3% 1991. gadā līdz 22,7% 2006. gadā.
- 4) Zēni alkoholiskos dzērienus lietojuši vairāk nekā meitenes. Pieaugot vecumam, skolēnu īpatsvars, kas vismaz reizi nedēļā lieto alkoholiskos dzērienus, būtiski kļūst lielāks abiem dzimumiem.
- 5) Meitenēm 13 gados laikā no 1994. līdz 2006. gadam alkohola lietošana vismaz reizi nedēļā kopumā ir statistiski ticami pieaugusi no 1,7% līdz 5,0%.
- 6) Pēc pēdējās aptaujas datiem 2006. gadā alu vismaz reizi nedēļā lieto 21,2% zēnu un 8,9% meiteņu.
- 7) Pēc 2006. gada aptaujas datiem nozīmīgi liels ir to skolēnu īpatsvars, kas vismaz reizi nedēļā lieto alkoholiskos kokteiļus, 15 gadu vecumā zēniem sasniedzot 14,1%, bet meitenēm – 15,8%.
- 8) Pieaugot skolēnu vecumam, skolēnu īpatsvars, kas piedzērušies vismaz 2–3 reizes, nozīmīgi palielinās abiem dzimumiem.
- 9) Aptaujas gados no 1994. līdz 2006. gadam ir statistiski ticami pieaudzis to zēnu īpatsvars, kas bijuši piedzērušies vismaz 2–3 reizes no 14,3% līdz 26,5%.
- 10) Meiteņu īpatsvars, kuras bijušas piedzērušās, salīdzinot 2002. gada aptaujas datus ar 2006. g. aptaujas datiem, būtiski palielinājies 13 gadu (no 3,8% līdz 15,9%) un 15 gadu (no 19,6% līdz 39,1%) vecumā.

Izmantotā literatūra

1. Heaven P CL. Adolescent Health. The role of individual differences. London & New York: Routledge, 1996, 107–128.
2. Wolfe DA, Mash EJ. Behavioural and Emotional Problems in Adolescents. In: Wolfe DE, Mash EJ (eds.). Behavioural and Emotional Disorders in Adolescents. Nature, Assessment, and Treatment. NY, London: The Guildford Press, 2006: 3–21.
3. Jessor R. Risk behavior in adolescence: A psychosocial framework for understanding and action. *Journal of Adolescent Health*, 1991; 12: 597–605.
4. Pudule I, Villeruša A, Grīnberga A, Velika B, Tilgale N, Dzērve V, Zīle S, Konttinen H, Prättälä R. Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums 2006. V/a Sabiedrības veselības aģentūra, KTL - National Public Health Institute, Finland. Helsinki, 2007. 157 lpp.
5. Taylor JE, Conard MW, O'Byrne KK, Haddock CK & Poston C WS. Saturation of tobacco smoking models and risk of alcohol and tobacco use among adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 2004; 35: 190–196.
6. Pudule I, Velika B, Tilgale N, Grīnberga D, Caunītis J, Strēle I. Starptautiskais jauniešu smēķēšanas pētījums. 2007. gada aptauja Latvijā. V/a Sabiedrības veselības aģentūra, LR Veselības ministrija. Rīga, 2007. 14 lpp.
7. DeWit DJ, Adlaf EM, Offord DR, Ogborne AC. Age at first alcohol use: A risk factor for the development of alcohol disorders. *American Journal of Psychiatry*, 2000; 157: 745–750.
8. Riala K, Hakko H, Isohanni M, Jarvelin M & Rasanen P. Teenage smoking and substance use as predictors of severe alcohol problems in late adolescence and in young adulthood. *Journal of Adolescent Health*, 2004; 35: 245–254.
9. World Health Organization. WHO Report on the Global Tobacco Epidemic, 2008 – The MPOWER package, 2008, 1–41.
10. British Dental Health Foundation. How can smoking affect my oral health? (www.dentalhealth.org.uk)
11. Lopez R., Baelum V. Factors associated with dental attendance among adolescents in Santiago, Chile. *BMC Oral Health*, 2007; 10:7:4.
12. Prokhorov AV et al. Self-reported health status, health vulnerability, and smoking behavior in college students: implications for intervention. *Nicotine & Tobacco research*, 2003; 5: 545–552.
13. Blum R & Nelson-Mmari. The Health of Young People in a Global Context. *Journal of Adolescent Health*, 2004; 35: 402–418.
14. Miller JW, Naimi TS, Brewer RD, Jones SE. Binge drinking and associated health risk behaviors among high school students. *Pediatrics*, 2007; 119: 76–85.
15. Hingson R, Heeren T, Winter MR, Wechsler H. Early age of first drunkenness as a factor in college students' unplanned and unprotected sex attributable to drinking. *Pediatrics*, 2003; 111: 34–41.
16. Hoel S, Eriksen BM, Breidablik HJ & Meland E. Adolescent alcohol use, psychosocial health, and social integration. *Scandinavian Journal of Public Health*, 2004; 32: 361–367.
17. World Health Organization. WHO Expert Committee on Problems Related to Alcohol Consumption. Second Report. WHO Technical Report Series 944, 2007, 1–57.

- Gan smēķēt mēģinājušo, gan regulāro smēķētāju (ik nedēļu/ik dienas) īpatsvars zēniem ir lielāks nekā meitenēm. Pieaugot vecumam, smēķētāju īpatsvars palielinās gan zēniem, gan meitenēm.
- Skolēnu īpatsvars, kas mēģinājuši smēķēt, pieaudzis no 45% 1991. gadā līdz 57% 2006. gadā, ko būtiski ietekmējis smēķēt mēģinājušo meiteņu īpatsvara pieaugums.
- Laikā no 1991. līdz 2006. gadam regulāri smēķējošo meiteņu īpatsvars 15 gadu vecumā pieaudzis no 5% līdz 23%.
- Zēni alkoholiskos dzērienus lietojuši vairāk nekā meitenes. Pieaugot vecumam, skolēnu īpatsvars, kas vismaz reizi nedēļā lieto alkoholiskos dzērienus, kļūst lielāks abiem dzimumiem.
- Alus ir biežāk lietotais alkoholiskais dzēriens zēniem. Pēc 2006. gada aptaujas datiem 15 gadu vecumā alu vismaz reizi nedēļā lieto 21% zēnu un 9% meiteņu.
- Pēc 2006. gada aptaujas datiem 15 gadu vecumā 16% meiteņu un 14% zēnu vismaz reizi nedēļā lieto alkoholiskos kokteiļus.
- Pieaugot vecumam, nozīmīgi palielinās skolēnu īpatsvars, kas bijuši piedzērušies vismaz 2–3 reizes, kas 2006. gadā 15 gadīgiem zēniem sasniedz 50%, bet meitenēm – 39%.
- Salīdzinot 2002. gada aptaujas datus ar 2006. gada aptaujas datiem, ir būtiski palielinājies meiteņu īpatsvars, kuras bijušas piedzērušās, 13 gadu (no 4% līdz 16%) un 15 gadu (no 20% līdz 39%) vecumā.